

מסורת הש"ס

- א. תוספתא חולין פ"ב יא.
- ב. תוספתא חולין פ"ב יב (בשינויים).
- ג. חולין מב,א. ילק"ש תורה תקלו.

גרסות

רבן שמעון בן גמליאל בחלק מכתה"י ובמקורות רבים: **רבן גמליאל** כבגמרא להלן לח,א, וכן הגיהו מהרש"ל ומהרש"א.

השוחט בלילה במשניות ועוד: **אף השוחט בלילה**.

ולמחר השכים יש בכת"י ובמקורות: **ובשחר עמד**.

שזינקה בכת"י"מ הוגה כבתוספתא ועוד: **שידוע** **שזינקה**.

וכמדת בחלק מכתה"י ועוד: **כמדת**.

או ביד או ברגל בחלק מכתה"י ועוד: **ביד או ברגל**.

בלבד בחלק מכתה"י ובמקורות מלה זו חסרה.

ממאי דשריא בכת"י"מ ועוד: **ממאי דשריא ממאי דשריא**.

והא מסוכנת אינה חיה מדאמר רחמנא בכת"י"מ ועוד: **והא מסוכנת לא חיה אלא ממאי דשריא מדאמר רחמנא**.

מאי [מה] **מסקנת הדבר?** האם **כי מהניא** [כאשר מועילה] **חבת הקדש**, הרי זה **לפסולא דגופיה** [לפסול את גופו] של הקודש, אבל **למימנא ביה** [למנות בו] **ראשון ושני לא מועילה, או דלמא לא שנה** [שנא אין הבדל], ואף לענין זה היא מועילה? שאלה זו לא נפתרה, ועל כן תיקו [תעמוד] במקומה.

א משנה השוחט את המסוכנת

(בהמה העומדת למות) – **רבן שמעון בן גמליאל** אומר: אינה כשרה עד שתפרכס ביד (ברגל הקדמית) וגם ברגל (האחורית), שכן ניכר הדבר שהיתה בה חיות בזמן השחיטה. ר' אליעזר אומר: דיה אם זינקה, כלומר, אם הדם מזנק ממקום השחיטה. אמר ר' שמעון: השוחט בלילה בהמה מסוכנת, ולמחר השכים ומצא שהכתלים מלאים דם – כשרה, שהדבר מעיד שזינקה, וכמדת (וכשיטת) ר' אליעזר, שהשחיר את זינקה. והכמים אומרים: השוחט את המסוכנת אינה כשרה עד שתפרכס או ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה. ומוסיפים: אחד בהמה דקה ואחד בהמה גסה לענין זה, שמסוכנת צריכה פירכוס כדי להכשירה. בהמה דקה שבשעת השחיטה פשטה ידה שהיתה כפופה ולא החזירה את היד – פסולה, שאינה אלא סימן להוצאת נפש בלבד, ואין זה נחשב פירכוס שיש בו סימן של חיים. במה דברים אמורים שיש צורך בסימנים אלו? שהיתה הבהמה בחזקת מסוכנת, אבל אם היתה בחזקת בריאה, אפילו אין בה אחד מכל הסימנים הללו – כשרה.

ב גמרא ושואלים: מסוכנת ממאי

יודעים דשריא [שהיא מותרת] על ידי שחיטה? ושואלים כנגד זה: וממאי

תיסק אדעתין דאסירא [וממה יעלה על דעתנו לומר שהיא אסורה]? ומשיבים: **דכתיב** [ושנאמר]: **"זאת החיה אשר תאכלו"** (ויקרא יא, ב) ודי היה לו **"זאת אשר תאכלו"**, אלא מכאן ניתן היה ללמוד כי דווקא חיה (שראויה לחיות) **אכול, ושאינה חיה לא תאכל, והא** [וחו] **שהיא מסוכנת הרי אינה חיה**, שהיא עומדת למות. ומנין שהיא מותרת? ומשיבים, **מדאמר רחמנא** [ומה שאמרה התורה]: **"לא תאכלו כל נבלה"**. דברים יד, כא) – **מכלל הדברים אתה למד שזו שאינה נבילה אלא רק מסוכנת שריא** [מותרת]. **דאי סלקא דעתך** [שאם עולה על דעתך לומר] **שמסוכנת אסירא** [אסורה], **השתא מחיים אסירא** [עכשיו, הרי מחיים היא אסורה כבר], **לאחר מיתה מיבעי** [נצרכה לומר] **שהיא אסורה?**

השוחט את המסוכנת – אפילו לכתחלה שרי. ונקט לשון דיעבד משום דבעי למיתני **"עד שתפרכס"**. **שאינה** חיה לא תאכל – בריש "אלו טרפות" (חולין מב,א) דריש מהאי קרא דטרפה אינה חיה, והיינו לפי המסקנא דשמעתין, דלא מיתוקמא במסוכנת. **השתא** מחיים אסורה לאחר מיתה מיבעיא – השתא סבר דסתם נבלה מסוכנת היא קודם מיתה. ולהכי דייק שפיר, דאי קודם מיתה אסורה – פשיטא דמיתה לא שריא לה, כדפירש בקונטרס. ומיד הוה מצי למפרך: דלמא אתי קרא לנבלה דלא מכח מסוכנת, וכגון שעשאה גיטרא! אלא דנטר עד סוף המסקנא.

אבל אין לפרש, דאפילו אפשר לנבלה שלא היתה מסוכנת מעיקרא, מכל מקום דייק דמדאמר רחמנא מסוכנת משום דקרובה למיתה – כל שכן בהמה שמתה לגמרי, דאף על גב דאסר רחמנא טרפה, אפילו הכי איצטרך לאסור נבלה משום דטרפה מיחסרא. אין לפרש כך, דאם כן אמאי פריך

עיונים

תיקו והוא לעיקר דין תורה, אבל מוסכם כי מדרבנן חיבת הקודש עושה ראשון ושני (תוס' עפ"י סוגיות אחרות).

השוחט את המסוכנת כתבו בתוס' כי אפילו לכתחילה מותר לשחוט את המסוכנת, ומה שנאמר הדבר בלשון דיעבד הוא בגלל ההמשך "עד שתפרכס" וכו', שאינה כשרה עד שתפרכס וכו'. והוסיפו כי אף שבגמרא (להלן עמוד ב) מבואר כי המחמירים על עצמם היו נמנעים מלאכול בשרה של מסוכנת, מכל מקום הואיל ומדובר בחומרה ולא בעיקר הדין, אין המשנה משתמשת בזה בלשון דיעבד (לב אריה).

עד שתפרכס וכו' בגמרא (לח,א), נחלקו באיזה שלב של השחיטה צריך שתפרכס כדי שיהיה בכך סימן חיים. ואם לא פירכסה – מורה הדבר כי הוציאה כבר נפשה קודם גמר שחיטה (להלן לח,א), ונמצא ששחט נבילה, ולוקה על אכילתה משום "לא תאכלו כל נבילה" (רמב"ם). ויש שהוסיף כי לפי זה רשאי לשחוט את בנה בו ביום, ואינו עובר משום "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ב"ח טור יו"ד סי' יז). והמאירי כתב שעל כל פנים לענין טומאת נבילה אין אומרים כן, אלא השחיטה הועילה להוציאה מידי טומאת נבילה.

יש כאן איפוא שלוש דעות: דעת רבן שמעון בן גמליאל (ולפי גרסת רבים מן הראשונים – רבן גמליאל) – עד שתפרכס גם ביד וגם ברגל, דעת ר' אליעזר – אם זינקה, ודעת חכמים – עד שתפרכס ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה. ולפי הגמרא (לח,א) כל אחד מקל יותר מקודמו, אבל יש שכתבו כי ר' אליעזר מקל יותר מחכמים (רבינו יונתן, המאירי). **זינקה** שהדם מזנק בכח (רש"י). והרמב"ם כתב כי זינוק משמעו קול נחירה, והכוונה לקול שמשמיעה הבהמה כשהדם פורץ מצוארה (וראה במאירי).

ומצא כתלים מלאים דם לפי דברי שמואל בגמרא (לח,א) אין מדובר בכתלי הבית, אלא בכתלים של בית השחיטה, כלומר הצואר. ויש שהבין כי ר' שמעון מיקל יותר מר' אליעזר, שלדעת ר' אליעזר צריך זינוק בכח של הדם, ואילו לדעת ר' שמעון די בזינוק כל שהוא, שיש סימני דם על הצואר, והוא מה שנאמר "וכמדת ר' אליעזר" (שי"מ בשיטת רש"י).

בהמה דקה שפשטה ידה ולא החזירה אבל בהמה גסה אין דרכה לפשוט את ידה בשעת הוצאת נפש, ולכן נחשב הדבר כפירכוס (גמרא להלן לח,ב).

השתא מחיים אסירא לאחר מיתה מיבעי וכל זה הוא מתוך הנחה שכל נבילה היתה

מאי – לגופיה הוא דלהני, אצל דליטמי איהו אחריני לא, או דלמא לא שנה. **משנה** עד שתפרכס – דאי לא מפרכס, קיס ליה לרצנן דנטולה נשמתה קודם גמר שחיטתה, כדלמרינן בגמרא. אם זינקה – כדרך שהזהמות נופחות צנרונס והדס מקלס ומונק צנח. זינוק – קילות. השוחט בלילה – צהמה מסוכנת שצריכה פירכוס, ולא ידע אי פירכסה. ולמחר השכים ומצא כותלי – ציט שחיטת הצואר מלאים דם – כשרה, מפני שזינקה. וכמדת רבי אליעזר – דמכשר לה ציטוק אמרה רבי שמעון. אחד בהמה דקה ואחד בהמה גסה – לריכות פירכוס אס היא מסוכנת. שפשטה ידה – צנמר שחיטתה. ולא החזירה – פסולה אס היתה מסוכנת, לפי שאין זה פירכוס, אלא כן דרכה בשעת אלת נפשטה. אצל גסה לאו אורחה צהכי.

מאי? פי מהניא חבת הקדש לפסולא דגופיה, אָבֵל למימנא ביה ראשון ושני לא, או דלמא לא שָנָא? תיקו.

א משנה השוחט את המסוכנת – רבן שמעון בן גמליאל אומר: עד שתפרכס ביד וברגל, רבי אליעזר אומר: דיה אם זינקה. *אמר רבי שמעון: השוחט בלילה, ולמחר השכים מלאים דם – פְּשָׁרָה, שְׁזִינְקָה, וּכְמֵדַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר; וּכְחֻמַּיִם אומרים: עד שתפרכס או ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה. אחד בהמה דקה ואחד בהמה גסה. בְּהֵמָה דְקָה שְׁפִשְׁטָה יָדָה וְלֹא הִחְזִירָה – פְּסוּלָה, שְׁאִינָה אֵלָא הוֹצֵאת נַפְשָׁ בְלָבָד. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים – שְׁהִיתָה בְּחֻזְקָת מְסוּכָנָת, אָבֵל אִם הִיתָה בְּחֻזְקָת בְּרִיאָה, אֶפְּלִיּוּ אֵין בָּהּ אֶחָד מְכָל הַסִּמְנִים הַלְלוּ – פְּשָׁרָה.

ב גמרא מסוכנת ממאי דשריא – וממאי תיסק אדעתין דאסירא? – דכתיב:

"זאת החיה אשר תאכלו", חיה – אכול, ושאינה חיה – לא תאכל, והא מסוכנת אינה חיה. – **מדאמר רחמנא נבלה לא תאכל** – וסתם נבלה מסוכנת הואי קודם מיתתה. **מכלל** – דקודם מיתה, כי הוה מסוכנת – שריא. דאי קודם מיתה אסירא מ"זאת החיה", לאחר מיתה מיבעיא? מיתה מי שריא לה? !

תוספות

כי מהניא חיבת הקדש לפסולי גופיה – השתא מסקינן דמדאורייתא קמיבעי ליה, אבל מדרבנן מודו דמונין וכן משמע נמי פרק "המנחות והנסכים" (מנחות קב,ב) דקאמר: נותר עפרא בעלמא הוא, אמאי מטמא טומאת אוכלין? ומשני: בחיבת הקדש. תפשוט דבעי ריש לקיש כו', ומשני: קמיבעיא ליה דאורייתא, כי אמרינן דרבנן. והא דאמר בפרק קמא דפסחים (כ,א) גבי מחט שנמצאת בבשר – הבשר טמא, האי בשר דאתכשר במאי? אי בחיבת הקדש, אימר דמהני חיבת הקדש לפסולא דגופיה, למימני ביה ראשון ושני מי מהני? וכי תימא הכי נמי – תפשוט הא דבעי ריש לקיש כו', הוה מצי לשנויי: הא דריש לקיש מדאורייתא בעי, אלא שפיר משני שם: כגון שהעבירה בנדר. ועוד, משום דלרבי יוסף דלעיל בעי נמי מיניה מדרבנן. ואם תאמר: תפשוט דריש לקיש מדרבי יוסי חנינא דאמר: משקי בית המטבחים אינו מכשיר, ואם מהני חיבת הקדש למימני ביה ראשון ושני, מאי נפקא מינה בהכשרו? ויש לומר: דנפקא מינה לענין כמה דברים שהיו מביאים בעזרה, וגם חולין היו מביאים לאכול עם המנחות והזבחים כדי שיהו נאכלים על השובע, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כא,ב).

על השובע, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כא,ב).

ומשני: קמיבעיא ליה דאורייתא, כי אמרינן דרבנן. והא דאמר בפרק קמא דפסחים (כ,א) גבי מחט שנמצאת בבשר – הבשר טמא, האי בשר דאתכשר במאי? אי בחיבת הקדש, אימר דמהני חיבת הקדש לפסולא דגופיה, למימני ביה ראשון ושני מי מהני? וכי תימא הכי נמי – תפשוט הא דבעי ריש לקיש כו', הוה מצי לשנויי: הא דריש לקיש מדאורייתא בעי, אלא שפיר משני שם: כגון שהעבירה בנדר. ועוד, משום דלרבי יוסף דלעיל בעי נמי מיניה מדרבנן. ואם תאמר: תפשוט דריש לקיש מדרבי יוסי חנינא דאמר: משקי בית המטבחים אינו מכשיר, ואם מהני חיבת הקדש למימני ביה ראשון ושני, מאי נפקא מינה בהכשרו? ויש לומר: דנפקא מינה לענין כמה דברים שהיו מביאים בעזרה, וגם חולין היו מביאים לאכול עם המנחות והזבחים כדי שיהו נאכלים על השובע, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כא,ב).

ומשני: קמיבעיא ליה דאורייתא, כי אמרינן דרבנן. והא דאמר בפרק קמא דפסחים (כ,א) גבי מחט שנמצאת בבשר – הבשר טמא, האי בשר דאתכשר במאי? אי בחיבת הקדש, אימר דמהני חיבת הקדש לפסולא דגופיה, למימני ביה ראשון ושני מי מהני? וכי תימא הכי נמי – תפשוט הא דבעי ריש לקיש כו', הוה מצי לשנויי: הא דריש לקיש מדאורייתא בעי, אלא שפיר משני שם: כגון שהעבירה בנדר. ועוד, משום דלרבי יוסף דלעיל בעי נמי מיניה מדרבנן. ואם תאמר: תפשוט דריש לקיש מדרבי יוסי חנינא דאמר: משקי בית המטבחים אינו מכשיר, ואם מהני חיבת הקדש למימני ביה ראשון ושני, מאי נפקא מינה בהכשרו? ויש לומר: דנפקא מינה לענין כמה דברים שהיו מביאים בעזרה, וגם חולין היו מביאים לאכול עם המנחות והזבחים כדי שיהו נאכלים על השובע, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כא,ב).

על השובע, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כא,ב).

מסוכנת קודם שמתה, ומאותה שעה כבר היתה אסורה משום נבילה. ולהלן תדון הגמרא במקרים שהבהמה מתה פתאום, ולא היתה מסוכנת קודם לכן, ובמקרה זה נצרך איסור מפורש לנבילה.

ושאלו בתוס': ואפילו היתה המסוכנת שנשחטה מותרת באכילה, עדיין היה מקום לשאול: ולשיתוק, מדוע הוצרכנו לאיסור נבילה, שהרי בכל בהמה יש איסור של בהמה שלא נשחטה, עוד קודם שמתה! ואמרו כי באמת יכול היה להקשות כן, ודרך התלמוד בכמה מקומות שאינו מקשה כך, למרות שהוא יכול לעשות כן (תוהורא"ש). ויש שכתב כי לולי איסור נבילה היינו אומרים שבהמה שמתה מאליה מותרת באכילה, ודין שחיטה נאמר רק לרובה להמית בהמה כדי לאוכלה, שיעשה זאת על ידי מעשה זביחה ולא באופן אחר (חתם סופר).

אורח ההלכה

תיקו במקום אחד כתב הרמב"ם כי צריך של מנחות הריהו כראשון לטומאה, שחיבת הקודש מכשרתו לקבל טומאה, ומונים בו ראשון ושני לטומאה. ובמקום אחר כתב כי ספק הוא אם מונים בו ראשון ושני. ובכס"מ הסביר כי כאן מדובר בטומאה שמן התורה, וכאן בטומאה שמדבריי סופרים. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאות פ"ח ה"ג. שם פ"ב הי"ד).

עד שתפרכס ביד וברגל השוחט את הבריאה ולא פרכסה – הרי זו מותרת, אבל המסוכנת והיא כל שמעמידים אותה ואינה עומדת אף על פי שהיא אוכלת מאכל הבהמות הבריאות, אם שחטה ולא פרכסה כלל – הרי זו נבלה, ולוקים על אכילתה. ואם פרכסה – הרי זו מותרת. כיצד הוא הפרכוס? בבהמה דקה (ובחיה – בין דקה ובין גסה), אם פשטה ידה והחזירה, או שפשטה רגלה אף על פי שלא החזירה, או שכפפה רגלה בלבד – הרי זה פרכוס ומותר. ואם לא פשטה לא יד ולא רגל, ולא כפפה כלל – הרי זו נבילה. כדברי חכמים. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ד ה"יג וה"יד. שו"ע יו"ד יז, א). **השוחט בלילה** השוחט את הבהמה המסוכנת בלילה ולא ידע אם פרכסה לאחר השחיטה, אפילו מצא דם על צוארה – הרי זו ספק נבילה ואסורה. כחכמים. (רמב"ם ספר טהרה הלכות מאכלות אסורות פ"ד ה"טו. שו"ע יורה דעה יז, ב).

ופרכיין: דלמא היינו נבלה היינו מסוכנת — וקודם מיתה משנסתכנה קרי לה נבלה, ואשמועינן רחמנא דקאי עלה נלאו נמי דאי מ"זאט" — לאו הנא מכלל עשה עשה. מחיים לא איקרי נבלה — והלכך למה לי לאזורי עלה דנבלה? פשיטא! דאיסור מסוכנת להיכא אזיל? דלמא לעולם היינו נבלה היינו מסוכנת — כלומר, לעולם כדקאמר, דנבלה היינו נהמה שנסתכנה ונאסרה קודם מיתה, ואפילו הכי אינטריך קרא, דאילו מחיים איסור מסוכנת עשה צעלמא הוא, ואשמועינן קרא דלאחר מיתה קאי נמי נלאו. טרפה — ניקב קרום של מוח או נתחכו רגליה, מחוסרת היא. ואי סלקא דעתך מסוכנת — מחמת חולי, דלא מחסרא — אסורה, דדרשינן: שאינה חיה לא תאכל. מסוכנת מחמת טרפות שחסרה היא מיבעיא — דהן טרפה נמי אינה חיה. אלא מדאינטריך למיסר טרפה — שמע מינה מסוכנת מחמת טרפות דמחסרא אסורה, אכל שאר מסוכנת שריא, דלא דרשינן: שאינה חיה לא תאכל. ודלמא היינו טרפה היינו מסוכנת — וצין מחסרא וצין לא מחסרא, משעה שאינה חיה — טרפה קרי לה, ד"טרפה" לשון מסוכנת היא, כלומר, קרוזה למוט. ואינטריך לעבור עליה נעשה דשאינה חיה, ולא נעשה דטרפה. אם כן נבלה — דאוקמא לעיל דמשום לעבור עליה נלאו נמי אינטריך. למה לי השתא מחיים — כשהיא מסוכנת, קרייה רחמנא טרפה, וקאי עלה נלאו ועשה. לאחר מיתה מיבעיא — איסורא להיכא אזיל? ודלמא היינו נבלה היינו טרפה היינו מסוכנת — כלומר, אפילו ננבלה

שמתה לאחר שנטרפה ונסתכנה מלית מוקמת לה. ואפילו הכי אינטריך, ולמיסר עלה לאחר מיתה שני לאוין — לאו דנבלה ולא דטרפה, ועשה דמיה אכילא ואמר מר — צנחמיס צפרק "חטאת העוף" (ע"א). למאי הלכתא — כלומר, האי "ואכל לא תאכלוהו" לא נריך, דהא כתיב (ויקרא ג): "כל חלב וכל דם לא תאכלו", ומשום דנחנבלה או נטרפה מי אזיל ליה איסור חלב? ולמאי אינטריך? אלא התורה אמרה דחייב משום שני לאוין, משום לאו דחלב ומשום לאו דטרפה, דלא מימא אין איסור חל על איסור.

תוספות

במסקנא: דלמא אתא קרא להך נבלה דלא אתא מכח מסוכנת מעיקרא, כגון שעשאה גיטרא? אלא פשיטא דאין זה קל וחומר, דאיסור מסוכנת חמיר, דחל מחיים. כדאמר בזבחים בפרק "חטאת העוף" (ע"א), דלא ילפינן נבלה מטרפה משום דחמירא, דאסורה מחיים. ואם תאמר: למאי דפריך, אי אמרת נמי מסוכנת שריא — תקשי: אמאי אצטריך קרא לאסור נבלה? הא אסורה מחיים משום איסור שאינה זבוחה, דרחמנא אמר "וזבחת" וזו לא נשחטה: דממה נפשך אף לאחר שנתבלה איכא עשה דשאינה זבוחה, כדמשמע בפרק "כל שעה" (פסחים לו, א) ובפרק קמא דנויר (ד, א), דרבי שמעון אומר: האוכל נבלה ביום הכפורים פטור, משום דאין איסור חל על איסור, משמע: אפילו נתבלה ביום הכפורים פטור משום דאין איסור חל על איסור. והשתא, כשמתה פקעה איסור אבר מן החי, אמאי לא חל איסור יום הכפורים עם איסור נבלה בבת אחת? אלא ודאי, לעולם איכא איסור דשאינה זבוחה, ולהכי לא חייל עליה איסור יום הכפורים, דמחיים נמי הוה בה איסור זה ואכתי לא פקע! ויש לומר: דהוה מצי למימר "ולטעמיך".

דלמא היינו נבלה היינו מסוכנת — אין לפרש כההיא דבסמוך, דהשתא בעי למימר דקודם מיתה משנסתכנה קרי לה נבלה. השתא מסוכנת דלא מחסרא אסורה טרפה מיבעיא — וכי תימא: אצטריך לטרפה דלא מחסרא, כגון דיתיר! כיון דכל יתר כטול דמי, הא נמי מיחסר, ונפלה נמי חשובה כמחסרא.

ודוחים: ודלמא היינו [ושמא זוהי] נבלה היינו [זוהי] מסוכנת, שמדובר באותו איסור, שאיסור נבילה חל על הבהמה כבר בחייה, כשהיתה מסוכנת ועומדת למות! ומשיבים: לא סלקא דעתך [לא יעלה על דעתך] לומר כן, דכתיב [שנאמר]: "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנוגע בנבלתה יטמא" (ויקרא י"א, לט), ומכאן אתה למד שלאחר מיתה הוא דקרייה רחמנא [שקראה אותה התורה] נבלה, מחיים לא אקרי [אינה קרויה] נבלה. ומקשים: ודלמא [ושמא] לעולם אימא לך [אומר לך]: היינו [זוהי] נבלה היינו [זוהי] מסוכנת, שמדובר באותו איסור, ואולם מחיים, אם שחטה כשהיא מסוכנת — עובר עליה רק באיסור עשה, כפי שלמדנו לעיל מ"זאת החיה אשר תאכלו" (ויקרא י"א, ב), ומכאן שמסוכנת שאינה חיה לא תאכלו, ואילו לאחר מיתה עובר עליה גם בלאו (איסור לא תעשה) של "לא תאכלו כל נבלה" (דברי יד, כא)! אלא הראיה [נמה שאמרה התורה] טרפה לא תאכל [ובשר בשדה טרפה לא תאכלו] שמות כב, ל), שבעל חיים שנטרף (ואירע בו נקב או חסרון אחר שהוא עתיד למות ממנו), אסור באכילה — מכלל הדברים אתה למד שמסוכנת, העומדת למות מחמת חולי שריא [מותרת], דאי סלקא דעתך [שאם יעלה על דעתך לומר] שמסוכנת אסירא [אסורה], מדוע הוצרך הכתוב לאסור טריפה? השתא [עכשיו, הרי] מסוכנת דלא מחסרא אסירא [שארין בה חסרון אסורה], טרפה שהיא מסוכנת מחמת

חסרון שאירע בה מיבעיא [נצרכה לומר] שהיא אסורה? אלא מכאן שמסוכנת אינה אסורה. ומקשים: ודלמא [ושמא] היינו [זוהי] טרפה היינו [זוהי] מסוכנת, כלומר, גם מסוכנת היא בכלל "טרפה לא תאכל", ש"טריפה" משמעה כל בהמה העומדת למות, בין אם מחמת חסרון ובין אם מחמת חולי, וממה שנאמר "וזאת החיה" למדנו לעבור עליו גם בעשה וגם בלא תעשה! ודוחים: אם כן, נבלה דכתב רחמנא [שכתבה התורה] שאסור לאוכלה, למה לי? ומה מחיים, כשהיא מסוכנת ועומדת להיעשות נבילה, קאי עלה [עומד עליה] באיסור לאו ועשה, לאחר מיתה מיבעיא [נצרכה לומר] שהיא אסורה גם בלאו וגם בעשה? וכי להיכן נעלם האיסור שהיה בה? אלא מכאן שמסוכנת אינה בכלל איסור טריפה, ולכן הוצרך הכתוב לאסור נבילה. ומקשים: ודלמא [ושמא] היינו [זוהי] נבלה היינו [זוהי] טרפה היינו [זוהי] מסוכנת, ומה שנאמר בתורה איסור לא תעשה בנבילה הוא כדי לעבור עליו לאחר מותו בשני לאוין ועשה! אלא מהכא [מכאן] ראייה שמסוכנת מותרת, שנאמר: "וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלוהו" (ויקרא ז, כד), ואמר מר [החכם]: למאי הלכתא [למה, לאינו הלכה] נאמר איסור זה? וכי משום שהיא נבילה או טריפה יהיה מותר קלפה? אלא אמרה התורה: יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב, שהאוכל חלב נבילה יעבור גם על איסור אכילת חלב וגם על איסור אכילת נבילה, וכן יבא איסור טרפה ויחול על איסור חלב.

דלמא היינו נבלה היינו מסוכנת — אין לפרש כההיא דבסמוך, דהשתא בעי למימר דקודם מיתה משנסתכנה קרי לה נבלה. השתא מסוכנת דלא מחסרא אסורה טרפה מיבעיא — וכי תימא: אצטריך לטרפה דלא מחסרא, כגון דיתיר! כיון דכל יתר כטול דמי, הא נמי מיחסר, ונפלה נמי חשובה כמחסרא.

ודלמא היינו טרפה היינו מסוכנת — הא פירושו כההיא דלעיל. דהשתא בעי למימר דכל מסוכנת קרי לה "טרפה", ד"טרפה" לשון מסוכנת, כלומר קרובה למוט, בין מיחסרא בין לא מיחסרא. וקצת קשה, דלעיל דפריך: היינו נבלה היינו מסוכנת, לא קאמר: לעבור עליו בעשה ולא תעשה, כדקאמר הכא!

עיונים

ודלמא לעולם אימא לך היינו נבלה היינו מסוכנת מחיים בעשה וכו' לפי ההצעה הקודמת, "היינו נבלה היינו מסוכנת" הוא כפשוטו, שכל נבלה היתה מסוכנת קודם שמתה, וכבר מאותה עשה היתה קרויה נבילה לעבור על אכילתה (אפילו אם נשחטה כראוי) משום "לא תאכלו כל נבילה". אבל כאן מציעה הגמרא שאף אם המסוכנת אינה בכלל איסור "לא תאכלו כל נבלה", מכל מקום יש בה איסור עשה של "זאת החיה", שיש בו מאיסור הנבילה, ולאחר מותה איסורה חמור יותר, שמצויים בה שני האיסורים. השתא מסוכנת דלא מחסרא אסירא טרפה מיבעיא בתוס' שאלו: והרי בין הטריפות המנויות בפרק הבא (שהן הלכה למשה מסיני) יש גם בעלי חיים שיש להם אבר יתר, ושמא בשבילן הוצרך הכתוב בטריפה! ותירצו כי הכלל בענין זה הוא: שיכל היתר כחצר דמי (נחשב). אכן יש שתמה על עצם השאלה, שהרי על כרחך הכתוב "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" עוסק בחסר ולא ביתר (תורת חיים).

הלכה למשה מסיני היא שהן אסורות באכילה (ראה להלן מ"ב, א, וע"ה). ודלמא... היינו טרפה היינו מסוכנת כלומר, "טריפה" אין משמעה מחוסרת, שניטל ונטרף ממנה אבר, אלא היא קרויה כן על שם שנטרפה בריאותה מחמת חולי, והיא היא המסוכנת (רמב"ן). ודלמא היינו נבלה היינו טרפה היינו מסוכנת כלומר, שמא אכן איסור טריפה שבתורה הוא איסור מסוכנת, ויש בה איסור עשה ולא תעשה. ומסוכנת אסורה משום שהיא עומדת להיעשות נבילה, ומה שהוצרך הכתוב לאסורה במפורש גם לאחר מיתה הוא כדי להוסיף עליה איסור לא תעשה לאחר מותה.

אמרה התורה יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב כלל אין איסור חל על איסור — כאן יחול האיסור. ובטעם הדבר כתב הרמב"ם, משום שמתוך שאיסור זה חל על בשר הבהמה הוא חל גם על החלב, ובאופן זה איסור חל על איסור (וראה לח"מ). ובתוס' במסכת זבחים (ע"א, תמ"ד): אם זהו הטעם, מדוע הוצרכנו לכתוב מיוחד ללמדנו דין זה? ויש שהסבירו כי כתוב זה הוצרך גם לסבורים שבכל מקרה אין איסור חל על איסור (ראה צאן קדשים ופנים מאירות שם). ויש שהציעו כי הוצרך הכתוב להדגיש שלמרות שטומאת נבילה אינה חלה על החלב, מכל מקום איסור נבילה חל עליו (ק"ן אורה שם).

אורה ההלכה

יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב — האוכל מחלב נבילה או טריפה חייב משום אוכל חלב ומשום אוכל נבילה וטריפה. שמתוך שנוסף איסור נבילה וטריפה על בשרה — נוסף גם על איסור החלב, ולפיכך לוקה שתיים. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ו ה"ב).

מסורת הש"ס ד. זבחים ע"א. חולין ק"ג, א. ילק"ש תורה תקד.

גדרות מחיים לא אקרי נבלה משפט זה חסר ברוב כתובי ובדפויי. ולעבור עליו... ולעבור עליו בכת"מ ועוד: ולעבור עליה... ולעבור עליה. היינו נבלה היינו טרפה היינו מסוכנת יש בכת"מ: היינו טרפה היינו מסוכנת היינו נבילה ולפי חלק מן הראשונים עמדה הגרסה: היינו טרפה היינו מסוכנת ראה רמב"ן. אמרה התורה בכת"מ ובמקורות: התורה אמרה.

מסורת הש"ס

א. ראה זבחים ע"א.

גדרות

מקמי דליפסק לרובא בכת"מ ועוד: מקמי דליפסקיה לרובא. ואיבעית אימא אם כן בכת"מ: מר בר רב אשי אמר מסוכנת שריא מהכא אם כן. לימא בכת"מ ועוד: לימא קרא ויש בכת"מ: ליכתוב רחמנא. ויש לך אחרת בכת"מ ובמקורות: ויש לך אחרת שהיא כזו.

ואי סלקא דעתך [ואם עולה על דעתך לומר] שטרפה שאסרה התורה באכילה היינו [זוהי] המסוכנת העומדת להיעשות נבילה, לכתוב רחמנא [שתכתוב התורה] "חלב נבלה יעשה לכל מלאכה, וחלב טרפה לא תאכלוהו", כלומר, שייכתב איסור האכילה בטרפה בלבד ולא בנבילה, ואנא אמינא [ואני אומר מעצמי] בקל וחומר: ומה מחיים, כשהיא מסוכנת, ועדיין אינה נבילה גמורה, אתי [בא] איסור טרפה וחיל [חל] על איסור חלב שיש בה, לאחר מיתה, כשהיא נעשית נבילה גמורה, מיבעיא [נצרכה לומר] שאיסור נבילה חל על איסור החלב? אלא מדרבנא רחמנא [מתוך שחזרה וכתבה התורה] איסור חלב בנבלה, מכלל הדברים אתה למד שטרפה שאסר הכתוב את חלב טרפה לא היינו [אינה זו] המסוכנת העומדת להיעשות נבילה, אלא טריפה ממש, שיש חסרון בגופה, ודווקא היא נאסרה, ולא המסוכנת, ולכן הוצרכה התורה לאסור חלב נבילה. מתקיף לה [מקשה על כך] מר בר רב אשי, ודלמא [ושמא] לעולם אימא לך [אומר לך]: היינו [זוהי] טרפה היינו [זוהי] מסוכנת, ודקאמרת [ומה שאמרת]: אם כן, חלב נבלה דכתב רחמנא [שכתבה התורה] למה לי? והרי יש לאוסרה בקל וחומר ממסוכנת! יש לומר שהוא מתייחס להך נבלה דלא אתיא [לאותה נבלה שאינה באה] מכח מסוכנת, שלא היתה מסוכנת קודם שנעשתה נבילה, והיכי דמי [וכיצד בדיוק מדובר]? כגון שלקח בהמה בריאה ועשאה גיטרא [שחתך אותה לשנים]! ודוחים: התם נמי [שם גם כן] במקרה כזה, אי אפשר דלא הוי [שלא היתה] מסוכנת פורתא [ומן מועט] מקמי דליפסק לרובא [לפני שחתך את הרוב]. ואיבעית אימא [ואם תרצה אומר] מקור אחר לכך שמסוכנת מותרת, ואינה בכלל איסור טריפה, שאם כן, שגם היא בכלל איסור טריפה, לימא [שיאמר הכתוב] "חלב נבלה וטרפה", "חלב נבילה" "חלב טריפה" למה לי? כלומר, למה חזר הכתוב והזכיר חלב בטרפה? כדי להדגיש שזו היא שאין חלב חלוק מבשרה לענין איסור, שגם על הבשר וגם על החלב חל איסור טריפה, ויש לך בהמה אחרת דומה לה שחלבה חלוק מבשרה, ואיזו זו? מסוכנת, שרק חלבה אסור ולא בשרה. ואיבעית אימא [ואם תרצה אומר].

תוספות

ומה מחיים אתי איסור טרפה וחיל איסור חלב — פירש בקונטרס: ומה מחיים, דאיסור מסוכנת אינו אלא מחמת קירוב מיתה — חל על איסור חלב, נבלה גופה מיבעיא? ומדאיצטריך לאשמועינן בנבלה — מכלל דמסוכנת לאו טרפה מקרי. ואיצטריך לאשמועינן בהך נבלה דאתיא מכח מסוכנת ולא אתיא מכח טרפה, שלא נטרפה קודם לכן, דתיחול איסור חלב. ומקל וחומר דטרפה לא אתיא, דטעמא דטרפה לאו משום קירוב מיתה הוא, אלא משום חסרון, וכמנצרכינן לתרווייהו. דאמאי לא ילפינן שפיר שיחול איסור נבלה על איסור חלב מקל וחומר דטרפה? דאי משום דטרפה מחסרא, נבלה נמי, כיון דמתה — אין לך חסרון גדול מזה! ועוד, מאי פריך בתר הכי: ודלמא איצטריך קרא לנבלה דלא אתיא מכח מסוכנת? והיא נמי אתיא מקל וחומר לעיל! ועוד קשה: נהי נמי דמסוכנת לא הוי בלאו דטרפה, מכל מקום תתסר בעשה מקרא ד"זאת החיה", דמשמע: שאינה חיה לא תיכול! ומיהו, בזה יש לומר: אי הוה מוקמא קרא ד"זאת החיה" במסוכנת לאוסרה, הוה מסתבר ליה נמי לאוקומי בה לאו דטרפה, וכי היכי דעשה ד"זאת החיה" מתוקמא בתרוייהו, דתרוייהו מיקרו "אינה חיה" — הכי נמי לאו דטרפה מתוקמא בתרוייהו, ואם כן נבלה דכתוב דחל על איסור חלב למה לי? ורבינו תם מפרש דהכי קאמר: ומה טרפה דמחיים לא מטמא — חיל על איסור חלב, נבלה דלאחר מיתה מטמא מיבעיא? וליכא למיפדך כדפריך בפרק "חטאת העוף" (שם) דטרפה חמורה, דחילל איסורה מחיים. דהתם קאמר לפי המסקנא דהכא דמסוכנת שריא, אבל למאי דבעי למימר השתא, דאיסור נבלה נמי מתחיל איסור שלה מחיים, דאי אפשר שלא היתה מסוכנת, ומסוכנת אסירא מטעם נבלה מחמת קירוב מיתה, ואפילו אם נאמר שלא היא מסוכנת אלא איסור עשה — לא שייך למיפדך "מה לטרפה שכן מחיים בלאו", כיון דמכל מקום איסור נבלה מחיים שפיר הוה ידענן לה שיחול על איסור חלב מקל וחומר דטרפה. אבל השתא דמסוכנת שריא, שייך שפיר למיפדך: מה לטרפה שכן חל איסור שלה מחיים, תאמר בנבלה שאין כאן איסור מחיים כלל! והשתא פריך שפיר בתר הכי, דלעולם אימא לך: מסוכנת אסורה, ואצטריך קרא שיבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב ונבלה דלא הוי מסוכנת מעיקרא, כגון שעשאה גיטרא, דההיא לא נאסר מחיים ולא אתי בקל וחומר דטרפה. ורבינו גרשום היה מפרש: ומה מחיים אתי איסור טרפה וחיל איסור חלב, אף על גב דליכא למימר דטרפה מגו דחילל אהאי איסור — חילל נמי אהאי איסור דחלב, נבלה של אחר מיתה, שהיתה מסוכנת בתחלה, דאיכא למימר: מגו דחילל האי איסור נבלה איסור מסוכנת — חילל נמי איסור חלב לא מיבעיא? אלא ודאי מדאיצטריך קרא למכתב נבלה — מכלל דמסוכנת שריא לגמרי. והשתא פריך שפיר: ודלמא איצטריך לעשאה גיטרא, דליכא מגו, שהרי לא היתה מסוכנת. וקשה לפירושו, שאין התלמוד מזכיר מגו זה כלל. ועוד, דאיכא למיפדך דאיכא נמי מגו בטרפה, דחילל נמי איסור שאינו זבוח. ולמאן דאמר בפרק "גיד הנשה" (חולין קג,א) בהמה בחייה לאברים עומדת — חילל נמי איסור טרפה איסור אבר מן החי, ועוד, ואיכא מגו. ועוד, אפילו כי אמרת דמסוכנת אסירא ואיכא מגו בנבלה — לא שייך למילף מקל וחומר דטרפה, כיון דאיכא למיפדך: מה לטרפה שכן אסורה מחיים, כדפריך בזבחים (ע"א).

עיונים ומה מחיים אתי איסור טרפה וחיל איסור חלב לאחר מיתה מיבעיא כלומר, אם טריפה היא מסוכנת העומדת להיעשות נבילה, הרי די בכך שאיסור טריפה חל על החלב כדי לומר שאיסור נבילה יחול עליו, שהרי כל מסוכנת הופכת לנבילה, וממילא כל דבר שאיסור טריפה חל עליו — גם איסור חלב חל עליו. ועוד, שאיסור טריפה אינו אלא מחמת שהיא עומדת להיות נבילה, וכיון שכן נמצא שאיסור הנבילה בעצם כבר חל על החלב, ואין מקום לומר שכאשר הוא נעשה חמור יותר ייעלם מן החלב (רמב"ן בביאור שיטת רש"י). וכתב ר"נ כי לפי זה אין מדובר בקל וחומר ממש. אבל מפרשים אחרים כתבו כי אכן מדובר כאן בקל וחומר ממש, ופירושו באופנים שונים. רבינו תם פירש כך: ומה בטרפה, שאינה מטמאה מחיים — חל האיסור על איסור חלב, בנבילה שהיא מטמאה — אינו דין שיחול איסורה על איסור חלב? ובתוס' הביאו בשם רבינו גרשום פירוש אחר (והפירוש שבדפוסים כנראה אינו של): ומה אם איסור טריפה, שהוא איסור חדש לגמרי — חל על החלב, איסור נבילה, שכבר היה בהמה זאת כשהיתה

מסוכנת — לא כל שכן שיחול על איסור החלב? ובתוס' הקשו כמה קשיות על פירושו. וראה פירוש נוסף ברמב"ן. מכלל דטרפה לאו היינו מסוכנת אלא דווקא טריפה אסורה, אבל מסוכנת מותרת, ולכן הוצרך הכתוב לומר שאיסור נבילה חל על החלב. וכתב רש"י שמאיסור טריפה (שאינה מסוכנת) לא ניתן היה ללמוד בקל וחומר לנבילה, מפני שלדרך זו איסורה של טריפה אינו משום שהיא מקצת נבילה, אלא בעצם החסרון שיש בה עוד בחייה. וארבה, יש צד של חומרה באיסור טריפה שאין באיסור נבילה, שהוא חל כבר מחיים (ראה זבחים ע"א).

חלב חלב למה לי וכו' כלומר, כפי שנאמר לעיל, הזכיר הכתוב איסור חלב בנבילה ובטרפה כדי לומר שלא רק הבשר נאסר משום איסורים אלו, אלא גם החלב שכבר היה אסור מצד עצמו. והחזרה על חלב בטרפה באה להדגיש שדווקא בטרפה הוצרך הכתוב לומר שהאיסור שחל על בשרה חל גם על החלב, ולא במסוכנת, משום שבשרה אינו אסור.

הנה נפשי לא מטומאה — יחזקאל קאמר ליה להקדוש נרוך הוא. לפי שהיה אומר לו: "קח לך חטים ושעורים וגו' ועוגם שעורים תאכלנה והיא בגללי לואת האדם תעוגינה לעיניהם". "מקרה יוס ומקרה לילה" לא כתיב בקרא, ולא גרסין ליה. לידי טומאה — קרי. כוס כוס — שחוט שחוט, שלא תמות, לפי שמסוכנת היא. נזלה ממש ליכא למימר, דאם כן מאי רצויה. שהורה בה חכם — שולד זה ספק והולך לשאול לחכם להחירו. מתנותיה — הזרוע והלמייס והקצה, ואף על פי שהיא היא כהן, ונלא הרמה יכול לאוכלה. שריא — מסוכנת. היינו רבותיה — דאף על גז דשריא, כיון דמאוסה לא אכלתיה. אפילו אוכלת בקעיות — שיש לה כח נשיינה, לכיון דאינה עומדת — מסוכנת היא. רמי בר יחזקאל לא פליג אדרג יתודה, אלא לטפויי אמת, וכן רז חנינא. בסורא מתני הכי — כדאמר, דרז חנינא הוסיף אדרג יתודה אפילו אוכלת בקעיות. וכפומדיתא ממני דרז יתודה גופיה קיים זה הכי.

תוספות

שלא הורמו מתנותיה — ואם תאמר: לרבי יוחנן, דאמר לקמן בפרק "הזרוע" (קלב, ב): האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאילו אוכל טבלים, מאי רבותיה דחזקאל? אף על גב דחזקאל כהן היה, כהן עצמו צריך להפריש תרומות ומעשרות, ואסור לאכול טבל! ויש לומר: דרבי יוחנן סבר כמאן דאמר שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם. שלא הרהרתי ביום כו' — ואם תאמר: מאי רבותיה דחזקאל?

והלא כל אדם נמי אסור, כדאמר בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (כ, ב) ובפרק "נערה שנתפתתה" (כתובות מו, א): "ונשמרת מכל דבר רע" — שלא ירהר ביום כו'! ויש לומר: דאפילו הכי חשיב ליה רבותא, משום דאמרין בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קטז, ב): שלשה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום, הרהור עבירה ולשון הרע ועיון תפלה.

מסורת זאת, דברי רב חנינא בר שלמיא נשנו כחלק מדברי רב יהודה בשם רב. רמי בר יחזקאל אמר: אפילו אוכלת קורות. מסופר, אשכחנינהו [מצא אותן] שמואל את תלמידי רב אהר מות רב, אמר להו [?] מאי [?] אמר רב בענין המסוכנת? אמרו ליה [?] הכי [?] אמר רב:

מַהְכָּא: "וְאָמַר אֶהְיֶה ה' אֱלֹהִים הַיּוֹם נַפְשִׁי לֹא מְטַמְּאָה וְנִבְלָה וְטָרְפָה לֹא אֶכְלֵתִי מִנְעוּרַי וְעַד עֵתָה וְלֹא בָּא בְפִי בֶּשֶׂר פְּגוּל", ב"ה הַיּוֹם נַפְשִׁי לֹא מְטַמְּאָה" — שְׁלֹא הִרְהַרְתִּי בַיּוֹם לְבָא לְיַדִּי טוּמְאָה בְּלִילָה, "וְנִבְלָה וְטָרְפָה לֹא אֶכְלֵתִי מִנְעוּרַי" — שְׁלֹא בָּא בְפִי בֶּשֶׂר פְּגוּל" — וְלֹא בָּא בְפִי בֶּשֶׂר פְּגוּל" — שְׁלֹא אֶכְלֵתִי מִבְּהֵמָה שֶׁהוּרָה בָּהּ חָכֵם; מִשּׁוּם רַבִּי נִתְּן אָמְרוּ: "שְׁלֹא אֶכְלֵתִי מִבְּהֵמָה שְׁלֹא הוּרְמוּ מִתְּנוּתֶיהָ. אִי אִמְרַת בְּשִׁלְמָא שְׁרִיא — הֵינְנוּ רְבוּתִיהָ דִּיחִזְקְאֵל, אֵלָּא אִי אִמְרַת אֲסִירָא, מֵאִי רְבוּתִיהָ דִּיחִזְקְאֵל? הֵיכִי דְמֵי מְסוּפְנָתָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל שְׂמַעְמִידִין אוֹתָהּ וְאִינְהָ עוֹמְדִת. רַב חֲנִינָא בְּרִי שְׁלֵמִיא מְשָׁמִיָּה דְרַב אָמַר: אֶפְּלוּ אוֹכְלַת בְּקַעֲיוֹת. רְמִי בְּרִי יְחִזְקְאֵל אָמַר: אֶפְּלוּ אוֹכְלַת קוֹרוֹת. בְּסוּרָא מִתְּנִי הָכִי. בְּפוּמְבֵּדִיתָא מִתְּנִי הָכִי: הֵיכִי דְמֵיָּא מְסוּפְנָתָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל שְׂמַעְמִידִין אוֹתָהּ וְאִינְהָ עוֹמְדִת, וְאֶפְּלוּ אוֹכְלַת בְּקַעֲיוֹת. רְמִי בְּרִי יְחִזְקְאֵל אָמַר: אֶפְּלוּ אוֹכְלַת קוֹרוֹת. אֲשַׁכְּחִינְהוּ שְׂמוּאֵל לְתַלְמִידֵי דְרַב, אָמַר לְהוּ: מֵאִי אָמַר רַב בְּמְסוּפְנָתָהּ? אָמְרוּ לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַב:

מהכא [מכאן] אפשר ללמוד שמסוכנת מותרת, שאמר הנביא יחזקאל: "ואומר אהה ה' אלהים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול" (יחזקאל ד, יד). ומפרשים: "הנה נפשי לא מטומאה" — שלא הרהרתי הרהור עבירה ביום לבא על ידו לידי טומאה של קרי בלילה. "ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי" — שלא אכלתי בשר "כוס כוס" [שחוט שחוט] מעולם, כלומר בשר בהמה מסוכנת, שאומרים לשוחט שיזדרז לשוחטה קודם שתמות. "ולא בא בפי בשר פגול" — שלא אכלתי מבהמה שהיה בה ספק איסור והורה בה חכם להתירה. משום (בשם) ר' נתן אמרו בפירוש דבר זה: שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה, זרוע לחיים וקיבה שצריך לתת לכהנים מכל בהמת חולין. ומעתה, אי אמרת בשלמא שריא [נניח אם אתה אומר שמסוכנת מותרת] — היינו רבותיה [זוהי גדולתן] של יחזקאל, שהקפיד בדברים שמותרים על פי הדין, שלמרות שמסוכנת מותרת — לא אכל מבשרה. אלא אי אמרת אסירא [אם אומר אתה שהיא אסורה], מאי רבותיה [מה גדולתן] של יחזקאל? אלא מכאן משמע שבהמה כזו מותרת מן הדין.

א ושואלים: היכי דמי [כיצד היא בדיוק] מסוכנת? אמר רב יהודה אמר רב: כל בהמה שמעמידין אותה ואינה עומדת. רב חנינא בר שלמיא משמיה [משמו] של רב אמר: סימן זה שאינה עומדת הוא מובהק שאפילו היא אוכלת בקעיות (חתיכות עץ), שיש לה כח בשיניה, מכל מקום כיון שכשמעמידים אותה אינה עומדת היא נחשבת למסוכנת. רמי בר יחזקאל אמר: אפילו אוכלת קורות. ומעירים: בסורא מתני הכי [היו שונים כן] כפי שאמרנו. בפומבדיתא מתני הכי [היו שונים כן]: היכי דמיא [כיצד היא בדיוק] מסוכנת? אמר רב יהודה אמר רב: כל שמעמידין אותה ואינה עומדת, ואפילו אוכלת בקעיות, ולפי רמי בר יחזקאל אמר: אפילו אוכלת קורות. מסופר, אשכחנינהו [מצא אותן] שמואל את תלמידי רב אהר מות רב, אמר להו [?] מאי [?] אמר רב בענין המסוכנת? אמרו ליה [?] הכי [?] אמר רב:

מסורת הש"ס
ב. חולין מד, ב. ילק"ש נ"ד שדמ.
ג. ראה מגילה כז, ב. חולין קלב, ב.

גרסות

לא מטומאה שלא הרהרתי יש בכת"י ובמקורות: לא מטומאה מקרה יום ומקרה לילה שלא הרהרתי וראה רש"י.
לבא לידי טומאה בכת"י ועוד: ובאתי לידי טומאה.
אי אמרת בשלמא שריא... אי אמרת אסירא בכת"י ועוד: אי אמרת בשלמא מסוכנת שריא... אי אמרת מסוכנת לא שריא.
ואינה עומדת יש בכת"י: ואינה יכולה לעמוד.
בקעיות יש בכת"י ובמקורות: פקעיות.
רמי בר יחזקאל — קורות משפט זה חסר בכת"י.
מתני... מתני בכת"י ועוד:
מתני... מתני.
הכי היכי דמיא מסוכנת מלים אלו חסרות בכת"י.

עיונים

ואומר אהה וכו' דבריו של יחזקאל באו לאחר שצוה עליו ה' שיאכל דברים מאוסים. ועל כך אמר יחזקאל כיצד יעשה דבר זה, והרי נמנע מלאכול כל דבר שיש בו מיאוס וטומאה. ובפשט הדברים, אמר "נבילה וטריפה לא אכלתי" — מפני שהיה כהן, והכהנים מזהירים על הנבילה ועל הטריפה יותר מישארל, מפני הטומאה, ככתוב "כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים" (יחזקאל מד, יד), וכן "ולא בא בפי בשר פגול" שהכהנים מזהירים עליו (רד"ק). אלא שחכמים הבינו כי על איסור סתם לא היה יחזקאל מצוין את עצמו, ולכן פירשוהו כמובא כאן.

נבלה וטרפה וכו' שלא אכלתי בשר כוס כוס — שהיא בשר מסוכנת, הדומה לנבילה וטריפה (כמבואר בסוגיה לעיל), שלא אכל ממנה למרות שהיא כשרה, מפני שהיתה מאוסה בעיניו.

בשר פגול שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם "פיגול" כפשטו הוא דבר מאוס מחמת שנעברה בו עבירה. ובודאי לא היה יחזקאל משתבח בכך שלא אכל איסור ממש, אלא התכוון לדבר שיש בו אפילו ספק של איסור. ולהלן (מד, ב) נאמר בנגמרא כי אין מדובר בדבר שחכם הורה בו על פי ההלכה המסורה בידו, אלא בדבר התלוי בסברה. ויש שהסביר לפי זה "פיגול" במשמעות של דבר הנפסל במחשבה, כמו פיגול האמור בקרשים, שעניינו קרבן שנשחט במחשבה פסולה. שהואיל והיה מהרהר עליה אולי טריפה היא הרי זה כפיגול (חתם סופר).

שלא הורמו מתנותיה העירו ראשונים כי לדעת ר' יוחנן בשר זה אסור באכילה כטבל (להלן קלב, ב), וברייתא זו חלוקה עליו. ורש"י כתב כי החידוש בדברי יחזקאל היה שלמרות שהיה כהן, שהוא עצמו מותר במתנות — לא אכל מבהמה כזו, אלא היה מחמיר על עצמו להפריש את המתנות וליתנם לכהן אחר. ורמב"ן דחה את הדברים, שאין זה ראוי ליקרא פיגול (ומדבריו משמע שמקור הדברים אינו ברש"י, כמו גם גרסת ש"מ).

אי אמרת בשלמא שריא היינו רבותיה דחזקאל אף שמן הגמרא כאן עולה שכל זה אינו אלא מידת חסידות, היו מן הגאונים שכתבו כי לא התירו את הדבר אלא בהמת ישראל וכדי לחוס על ממונו. אבל בהמה מסוכנת של גוי לא הותרה (ויש

שדקדוקו כן מלשון משנתנו "השוהט את המסוכנת" שלו. ספר המאורות בשם רבו), או שעל כל פנים אין רוח חכמים נוחה הימנו. אבל רמב"ן כתב כי כל זה אינו מעיקר הדין, אלא מידת חסידות. כל שמעמידין אותה כתב הראב"ד (וכן נפסק להלכה) כי אין הכוונה שמעמידים אותה בידים, שאפילו אם היתה עומדת — מעשה עץ בלבד הוא. אלא הכוונה שמעמידים אותה בגערה או במקל ואינה יכולה להתעכב בעמידתה. קורות רש"י פירש כי רמי בר יחזקאל בא להוסיף על דברי רב יהודה, שקורות יותר קשות לאכילה מבקעיות, שבקעיות הן גורי עץ כלשהם שמבקעים לצורך הסקה וכדומה, אבל קורות עושים מעצים חזקים במיוחד. והסבירו כי פעמים, דווקא מחמת דוחק המיתה היא עושה כן (ראה בדק"ס). והמאירי פירש כי הכוונה ליקור, שהוא החלק הרך של הדקל שהולך ומתקשה בכל שנה, ומשמש כרגיל למאכל בהמה (וראה תפארת יעקב שכיון לדברים, והאריך בדבר).

אורה ההלכה

שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה אסור לאדם להסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה, אפילו להסתכל בבגדי אשה שהוא מכירה אסור, שלא יבוא לידי הרהור. (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"א. שו"ע אה"ע כג, ג. שם אורח חיים רמ, א.)

שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם גדולי החכמים לא היו אוכלים מבהמה שמייהרו ושחטו אותה כדי שלא תמות מעצמה, אף על פי שפרכסה בסוף השחיטה. ודבר זה אין בו איסור, אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה הרי זה משובח. וראה בעיניו. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ד הי"ב. שו"ע יורה דעה יז, ג. שם קטז, ז.)

שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה בהמה שלא הורמו מתנותיה — מותר לאכול ממנה, שאינה דומה לטבל שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות, שהרי מתנות כהונה מובדלות לעצמן. והמתנות עצמן — אסור לישראל לאכולן אלא ברשות כהן. ואף שיותר לאכול מבשר הבהמה קודם שיפריש המתנות, מצוה להפרישם מיד. על פי הברייתא כאן (ג"א). (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ט הי"ד. שו"ע יו"ד סא, ה.) כל שמעמידין אותה ואינה עומדת המסוכנת היא כל שמעמידים אותה בגערה או במקל, ואינה עומדת, אף על פי שהיא אוכלת מאכלים קשים כבהמות בריאות. ואם מעמידים אותה ביד אינו מועיל (ש"ך, ג"א) והרי זו נבילה. כרב יהודה. (רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ד הי"ג. וראה ראב"ד שם. שו"ע יו"ד יז, א.)